

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ЧИТАННІ НА СТАРШОМУ СТУПЕНІ МОВНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглядається проблема визначення основних принципів навчання іношомовного читання майбутніх філологів. Досліджуються умови формування компетенції в читанні на старшому ступені навчання. Уточнено методи реалізації принципів навчання читання.

Ключові слова: навчання читання, основні принципи, німецькомовна компетенція в читанні, художній текст.

У сучасних умовах підготовка майбутніх філологів потребує нових підходів до методики викладання іноземних мов. Зниження рівня читацької культури населення, а також інтересу до користування друкованою книгою як джерелом інформації, особливо в молодого покоління, вимагає пошуку нових шляхів вирішення проблем навчання читання, розробки новітніх технологій та методики навчання. Незважаючи на те, що студенти старшого ступеню володіють певними вміннями зрілого читання, естетична та соціокультурна інформація художнього тексту (ХТ) ігнорується, що пояснюється невмінням студентів читати ХТ з розумінням естетичного й соціокультурного потенціалів, з використанням категорій та понять естетики, літературознавства, країнознавства, лінгвокраїнознавства, стилістики тощо. Формування компетенції в читанні у студентів старшого ступеню передбачає визначення *основних принципів* навчання читання, що впливають з необхідності формування основних навичок і вмінь, які необхідні студентам на даному етапі. Сукупність зазначених чинників зумовлює **актуальність** цієї статті.

Аналіз сучасних лінгвістичних і методичних досліджень дає змогу зробити висновок про те, що багато видатних вчених не оминули своєю увагою питання визначення та реалізації принципів розвитку навичок і вмінь смислової обробки інформації ХТ у процесі читання. В методичній літературі проблема розкриття інформації ХТ та формування й розвитку навичок і вмінь читання розглядається в працях таких дослідників як Л.Г. Васильєв, Є.П. Дупленко, А.А. Залевська, О.Д. Кузьменко, Ю.А. Сорокін, Л.П. Рудакова, F.Grellet, J. C. Richards та багатьох інших. При цьому поза увагою дослідників залишаються питання визначення та реалізації принципів формування іношомовної компетенції в читанні на старшому ступені.

Об'єктом багатьох досліджень є організація комунікативної діяльності студентів у процесі поетапного формування вмінь, компоненти цієї діяльності, її принципи й характерні особливості (І.Л.Бім, Н.І.Гез, П.Б. Гурвич, М.Н.Ляховицький, І.В. Рахманов, Г.В. Рогова, В.Л. Скалкін, Н. К. Складенко, С. Ф.Шатілов). Такі дослідники як А. О.Вербицький, О. Г. Квасова, Є. І. Пасов, Г.А. Рогова, Л.А. Чернявська та ін. наголошують, що ефективна організація комунікативної діяльності навчання читання відбувається шляхом створення і драматизації навчальних комунікативних ситуацій.

У результаті аналізу літератури з проблеми дослідження встановлено, що іношомовні ХТ в основному застосовуються як засіб для вдосконалення мовних знань студентів, а вилучення соціокультурної та естетичної інформації з ХТ у процесі навчання іношомовного читання відбувається стихійно.

Метою статті є визначення основних принципів навчання іношомовного читання, дослідження умов формування компетенції в читанні та уточнення методів реалізації принципів навчання читання на старшому ступені підготовки майбутніх філологів у мовних вищих навчальних закладах (МВНЗ).

Визначення основних принципів навчання іношомовного читання сприяє ефективності розвитку вмінь читання. Формування іношомовної компетенції в читанні на старшому етапі передбачає розвиток вмінь розуміти та критично інтерпретувати експліцитну та імпліцитну інформацію різних за жанром ХТ. При цьому інтерпретація розглядається як діяльність читача стосовно ХТ, тобто, йдеться про смислову інтерпретацію ХТ. Смысловая інтерпретація ХТ читачем – це розуміння тексту на основі співставлення та порівняння індивідуальних уявлень автора ХТ та читача [2, с.37–38]. Встановлено, що інтерпретація художніх творів є невід'ємною складовою естетичного ставлення до мистецтва, важливим чинником соціокультурних та освітньо-виховних процесів, впливає на зміст та спрямованість художньо-творчої діяльності, збагачує духовний світ, зміцнює ціннісні орієнтації у сфері мистецтва, засвідчує можливості особистості встановлювати плідний духовно-творчий зв'язок зі світом прекрасного. Об'єктом інтерпретації є елементи художніх творів у їхній цілісності та функціональності а також у зв'язку з іншими творами та видами мистецтва. Суб'єктом інтерпретації є особистість з властивим їй емоційно-чуттєвим, пізнавальним та креативним досвідом. Процес смислової інтерпретації – це дії емоційного, інтелектуального та концептуального рівня, які пов'язані з розкриттям змісту та цінності художніх творів [1, с.6], що сприяє розвитку компетенції в читанні та підвищенню рівня культури читання.

Реалізація вмінь читання іношомовних ХТ на старшому ступені підготовки майбутніх філологів зумовлює досягнення цілей навчання читання (практичної, когнітивної, емоційно-розвиваючої, освітньої, професійної, виховної). Тому згідно з цілями навчання читання необхідно у процесі формування компетенції в читанні враховувати *загальнодидактичні принципи навчання* (наочності, посильності,

міцності, свідомості, науковості, активності, виховуючого навчання, індивідуалізації, доступності, систематичності та послідовності, колективності, проблемності, розвиваючого навчання) та *методичні принципи навчання* (комунікативності, домінуючої ролі вправ, взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності, урахування рідної мови) [6, с.48-52]. Зазначені принципи визначають зміст, методи і форми навчальної діяльності та потребують конкретизації в аспекті підготовки майбутніх філологів на старшому ступені.

У процесі навчання читання на старшому етапі МВНЗ необхідно також враховувати, що: 1) навчання читання повинно бути навчанням мовленнєвої діяльності; 2) навчання читання повинно будуватися як пізнавальний процес; 3) навчання читання повинно включати поряд з рецептивною також і (ре) продуктивну діяльність студентів; 4) навчання розуміння прочитаного повинно спиратися на оволодіння структурою мови; 5) навчання читання на іноземній мові повинно спиратися на досвід студентів в читанні рідною мовою; 6) функціонування читання як мовленнєвої діяльності потребує автоматизації прийомів її здійснення [5, с.33-40]. Урахування таких умов дає можливість уточнити принципи формування компетенції в читанні на старшому ступені.

Ефективне формування компетенції в читанні ХТ на старшому ступені повинно враховувати зазначені принципи та умови у їх взаємозв'язку, а також вимагає урахування додаткових принципів, які ми сформулювали так: 1) *принцип адекватного застосування фонових знань*; 2) *принцип колективної взаємодії з ХТ*; 3) *принцип творчого підходу до процесу читання*.

Принцип адекватного застосування фонових знань передбачає ретельний відбір фонового матеріалу, визначення місця фонових знань в процесі навчання читання, а також визначення методів і прийомів застосування фонових знань у процесі читання та аналізу ХТ. Фонові знання ми розглядаємо як науково систематизовані знання інформаційно-культурологічного характеру, які не завжди безпосередньо пов'язані з ХТ, але без яких художній твір не може бути глибоко сприйнятим. Фонові знання визначаються індивідуальними і загально-психологічними особливостями студентів та рівнем їхнього літературного розвитку. За дотримання певних умов фонові знання допомагають більш глибокому й усвідомленому сприйняттю ХТ. У процесі вирішення завдань формування іншомовної компетенції в читанні у майбутніх філологів повинні використовуватися лише ті фонові знання і лише тією мірою, в якій вони будуть сприяти поглибленому прочитанню ХТ з розумінням естетичної та соціокультурної інформації.

Принцип колективної взаємодії з ХТ реалізується шляхом виконання студентами колективних дій у процесі навчання читання ХТ (наприклад, моделювання ситуацій спілкування на основі прочитаного, колективного обговорення ХТ, інсценування тощо). Згідно з цим принципом досягнення студентами комунікативних цілей відбувається через інтерактивну діяльність (дискусії та обговорення, діалоги та рольові ігри, імітації та імпровізації, дебати тощо). Така діяльність відповідає особистісно-зорієнтованому підходу до навчання, а також узгоджується з вимогами Загальноєвропейських рекомендацій щодо гуманізації та демократизації навчального процесу. У процесі колективної взаємодії формуються сприятливі взаємовідносини у навчальній групі, забезпечується позитивний вплив колективу на розвиток компетенції в читанні кожного студента. Для вирішення завдань навчання читання на старшому етапі підготовки фахівців у МВНЗ можуть використовуватися різноманітні технології інтерактивної діяльності, серед яких: групова робота, рольові ігри, мозковий штурм, робота на розвиток припущення, робота на розвиток уяви, тощо, які спрямовані на те, щоб знайти шляхи розвитку активного самостійного мислення людини, щоб навчити її не лише запам'ятовувати і відтворювати знання, але й вміти застосовувати їх на практиці. Завдяки закладеному в суть інтерактивних методів навчання принципу колективної взаємодії вони можуть бути корисними не тільки для вирішення сучасних завдань навчання читання, але й сприяти розвитку особистості майбутнього педагога.

Принцип творчого підходу до процесу читання означає, що студентам пропонуються не тільки вправи з розкриття і опрацювання інформації ХТ, але й виконання вправ зі смислової інтерпретації ХТ, у процесі якої студенти залучаються до самостійної творчої діяльності, що забезпечує вилучення прихованої (імпліцитної) інформації ХТ. Вилучення прихованої інформації ХТ вимагає активної участі уяви та зумовлює *творчий характер процесу читання*, що може викликати різночитання одного й того ж твору. "Особистісний смисл" читача залежить від багатьох суб'єктивних і об'єктивних факторів, серед яких – вміння студентів здійснювати смислову інтерпретацію ХТ, яка втілюється у процесах сприйняття, запам'ятовування, осмислення і відтворення у процесі мовленнєвої взаємодії. Крім того, настрої студента, його бажання, попередні знання і досвід організують і впливають на процеси смислової інтерпретації.

Реалізація принципів навчання читання відбувається у процесі управління діяльністю читання студентів з боку викладача. Управління діяльністю читача відносно проникнення в смисл ХТ полягає в тому, щоб за допомогою "підказок" скоротити читачам пошук рішення і тим самим сприяти смисловій інтерпретації ХТ.

Для уточнення методів реалізації принципів навчання читання на старшому ступені підготовки майбутніх філологів ми скористалися висновками Матрон Є. Д., яка запропонувала такі способи упорядкування діяльності навчання читання: 1) рекомендації щодо вибору ХТ; 2) первинний аналіз ХТ; 3) інсценування ХТ; 4) драматизація ХТ; 5) виявлення думок і поглядів; 6) виявлення асоціацій; 7) ситуативні рольові ігри; 8) вільні імпровізації по запропонованій ситуації; 9) проблемні ігри [3, с.8-13]. Зрозуміло, що перераховані способи упорядкування діяльності навчання читання стимулюють творчу активність студентів, які не обмежуються лише аналізом, переказом та оцінкою ХТ, а стають його співавторами і навіть

співучасниками подій, що сприяє засвоєнню лінгвостилістичного, естетичного та соціокультурного потенціалів ХТ.

До переліку способів упорядкування діяльності навчання читання на старшому ступені доцільно залучити *навчально-ігрові методи роботи* з ХТ, а саме інтерактивні та проблемно-пошукові методи навчання, оскільки ігрові і змагальні компоненти процесу навчання є тим подразником, що стимулює включення студентів у творчу діяльність, розвиває образне сприйняття, асоціативне мислення і творчу уяву, а також позитивно впливає на емоційно-чуттєву сферу особистості, сприяє адаптації навчального процесу до рівня мовної підготовки кожного студента [4, с.36]. Завдяки інтерактивним та проблемно-пошуковим методам процес навчання іншомовного читання на старшому ступені забезпечує не тільки практику в мовленнєвій діяльності, але й цілеспрямоване тренування з метою оволодіння вміннями читання ХТ, а також інтелектуальними вміннями зі смислової інтерпретації ХТ.

Реалізація упорядкування діяльності навчання читання відбувається шляхом створення і драматизації навчальних комунікативних ситуацій. Як зазначають дослідники (А.О. Вербицький, О.Г. Квасова, Є.І. Пасов, Г.А. Рогова, Л.А. Чернявська та ін.), *навчальні комунікативні ситуації* є мотиваційно-змістовою основою висловлювання, вони стимулюють у студентів продуктивну діяльність мислення і мовлення, уможливають сприйняття нової інформації, розвивають механізми мовної і логічної здогадки значень нових слів, сприяють вирішенню проблемних питань тощо.

На старшому ступені МВНЗ навчальні комунікативні ситуації відіграють особливо важливу роль в організації процесу навчання читання. В методичній літературі розрізняють такі *організаційні форми читання*: аудиторне, позааудиторне, навчальне, обов'язкове, додаткове, читання ХТ повністю, фрагментарне, індивідуальне, групове, кероване, некероване та ін. (Т.О. Вдовіна, Л.П. Карпенко, Г.В. Рогова, Л.П. Смелякова). Формування іншомовної компетенції в читанні на старшому ступені МВНЗ ґрунтується на застосуванні такої організаційної форми читання як читання ХТ *повністю, групове, частково кероване*. На відміну від фрагментарного читання, організаційна форма читання ХТ *повністю* забезпечує цілісне безпосереднє сприйняття, дозволяє студентам зрозуміти структуру ХТ та багаторівневість його смислової організації, зрозуміти авторську оцінку, виражену у підтексті, вилучити соціокультурну інформацію, отримати естетичну насолоду від ХТ тощо. *Групове* читання передбачає читання одного ХТ всіма студентами, що є найбільш продуктивною організаційною формою навчання та сприяє створенню комунікативних ситуацій у процесі читання ХТ. Застосування організаційної форми *частково кероване* читання дозволяє поєднувати у процесі читання одного ХТ як повністю керованого читання складних фрагментів, так і некерованого читання фрагментів ХТ, що передбачає часткове керування діяльністю студентів з боку викладача. Таким чином, управління діяльністю читання студентів з боку викладача сприятиме реалізації принципів формування іншомовної компетенції в читанні на старшому ступені МВНЗ.

Висновки: 1) Формування іншомовної компетенції в читанні на старшому ступені підготовки майбутніх філологів передбачає урахування загальнодидактичних, методичних і спеціальних принципів навчання. 2) Для формування спеціальних вмінь читання, які необхідні студентам на старшому ступені навчання у МВНЗ, нами було визначено принципи навчання читання ХТ, які ми сформулювали так: принцип адекватного застосування фонових знань; принцип колективної взаємодії з ХТ; принцип творчого підходу до процесу читання. 3) Для успішної реалізації в навчальному процесі принципів навчання читання іншомовних ХТ доцільно залучити до переліку методів навчання читання інтерактивні методи, які корелюють з організаційними формами навчання читання ХТ.

Подальші дослідження будуть спрямовані на пошук нових прийомів роботи з ХТ та удосконалення організації процесу формування компетенції в читанні на старшому ступені навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутенко Л. В. Підготовка майбутніх учителів літератури до інтерпретації художніх творів : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Бутенко Людмила Володимирівна. – Луганськ, 2007. – 247 с.
2. Васильев Л. Г. Текст и его понимание : [учеб. пособ.] / Л. Г. Васильев. – Тверь : Тверской гос. ун-т, 1991. – 88 с.
3. Матрон Е.Д. Художественное произведение на уроках иностранного языка: [учеб. пособ.] / Евгений Давыдович Матрон. – М.: Флинта: Наука, 2002. – 296 с.
4. Семенчук Ю. О. Формування англomовної лексичної компетенції у студентів економічних спеціальностей засобами інтерактивного навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Юліан Олексійович Семенчук. – К. : КНЛУ, 2007. – 178 с.
5. Фоломкина С. К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе / Софья Кирилловна Фоломкина. – М. : Высш. шк., 1987. – 206 с.
6. Curriculum für den sprachpraktischen Deutschunterricht an pädagogischen Fakultäten der Universitäten und pädagogischen Hochschulen / [Verf. N. Borisko]. – К. : Ленвіт. – 2004. – 256 с. – (німецькою мовою).

Подано до редакції 17.09.12
